

Beata Wegnerska

"История литературы русского зарубежья (1920-е – начало 1990-х гг.)", под ред. А.П. Авраменко, Москва 2011 : [recenzja]

Polilog. Studia Neofilologiczne nr 3, 293-296

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**История литературы русского зарубежья
(1920-е – начало 1990-х гг.) под ред. А.П. Авраменко, Академический Проект, Москва
2011, 705 с.**

Najnowsza książka pod redakcją Alberta Awramienki ma charakter – by tak rzec – „użytkowy” i jest nie tylko podręcznikiem, ale także swego rodzaju repetytorium. Redaktor książki to badacz mający ugruntowaną pozycję w rusycystyce i literaturoznawstwie rosyjskim. A. Awramienko jest filologiem, profesorem i kierownikiem Katedry Literatury XX/XXI w. Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. M. Łomonosowa (МГУ). Swą szeroką i wszechstronną wiedzę, jaką ujawnił w swym dotychczasowym, bogatym dorobku naukowym Redaktor, potrafił umiejętnie spożytkować w omawianym podręczniku, dziele opartym na bogatym materiale źródłowym, z nowymi, przekonująco uargumentowanymi tezami. Wraz z Awramienko podręcznik stworzony został przez grupę wybitnych specjalistów w zakresie literatury rosyjskiej. Przytoczyć należy chociażby nazwiska A. Ledieniowa, A. Szeszkiena, W. Sorokina, J. Domogackiej, M. Michajłowej, A. Złoczewskiej i wielu innych uczonych rosyjskich.

Osiągnięciem Autorów jest to, iż uwzględniają oni kontekst kultury zachodniej oraz że prezentują omawianą tematykę w świecie idei i postaw światopoglądowych, w płaszczyźnie antropologicznej, koncepcji państwa, społeczeństwa, szeroko rozumianej kultury.

Podręcznik dowodzi świetnego przygotowania Autorów, zarówno merytorycznego, jak i teoretyczno-metodologicznego, któremu towarzyszy umiejętność interpretacji utworów literackich. Walorem książki jest klarowna logika układu całości. Autorzy potrafili literaturę widzieć jako żywą, oddziałującą na spuściznę kulturową w różnych aspektach: ideowym, światopoglądowym, artystycznym. W efekcie powstał podręcznik nowatorski, niezwykle cenny w kontekście nauki rosyjskiej i na miarę XXI wieku. Przy czym warto podkreślić, iż zawarty w nim materiał charakteryzuje wszystkie trzy fale emigracji rosyjskiej po roku 1917 i ich specyfikę. To właśnie całościowe ujęcie literatury emigracyjnej jest cenne, gdyż większość publikacji traktuje o pierwszej fali lub pierwszej i trzeciej.

Podręcznik przeznaczony jest przede wszystkim dla studentów i wszystkich pragnących pogłębiać swoją wiedzę w dziedzinie emigracyjnej literatury rosyjskiej XX wieku. Jego zaletę stanowi przystępność treści, co w sposób oczywisty dyktował Autorom przewidywany krąg jego odbiorców, wynikająca z chronologicznego uszeregowania haseł, którymi są nazwiska twórców literatury XX wieku.

Podręcznik rozpoczyna słowo wstępne od redakcji, wzmiankujące o badaniach nad rosyjską literaturą emigracyjną. Po nim znajduje się *Wstęp* autorstwa A. Ledieniowa. Książka została podzielona na trzy duże rozdziały, może od strony edytorskiej niezbyt

czytelnie zróżnicowane, natomiast logiczne dla odbiorcy zajmującego się rosyjską literaturą emigracyjną.

We *Wstępie*, który nie ma odrębnego tytułu, Autor przedstawia szkic procesu historyczno-literackiego sytuacji w Rosji po wydarzeniach lat 1917-1920. Odwołuje się także do nazewnictwa owej literatury i przypomina definicję literatury w języku rosyjskim wydawanej za granicą. Osobne miejsce Autor poświęca literaturze emigracyjnej po roku 1917. Swoje rozważania rozpoczął od klarownego wyjaśnienia zjawiska emigracji i stopniowego rozpadu literatury rosyjskiej na dwa odłamy: sowiecką i emigracyjną. Jasno wskazał na dualistyczny aspekt literatury i narodzenie się swego rodzaju misji rosyjskiej emigracji literackiej, a także na jej podział na tzw. 3 fale uchodźstwa.

Rozdział I autorstwa A. Ledieniowa, W. Sorokina, J. Domogackiej, A. Szeszkiena i O. Rozinskiej (*Первая волна литературы русского зарубежья (1920-1940)*) dzieli się na kilka podrozdziałów. Niestety, w tym miejscu odbiorca mógłby oczekiwać klarownej numeracji, uszeregowania, którego brakuje. Autorzy podzielili ten rozdział jakby na siedem części, w których (także w spisie treści) wymieniają konkretnych twórców danego okresu. W podrozdziałach znajdziemy informacje na temat sytuacji historyczno-kulturalnej, geograficznych centrów rosyjskich wygnańców (Paryż, Praga, Belgrad, Harbin), głównych tendencji procesu literackiego oraz prozy, poezji i dramaturgii tego okresu. Wśród nazwisk twórców pierwszej fali Autorzy wymieniają: A. Kuprina, I. Bunina, I. Szmielowa, B. Zajcewa, A. Remizowa, D. Miereżkowskiego, E. Czirikowa, M. Ałdanowa, W. Nabokowa, G. Gazdanowa, W. Chodasiewiczza, G. Iwanowa, B. Popławskiego, M. Cwietajewą.

Rozdział II – *Литература второй волны русского зарубежья (1940-1965)*, autorstwa T. Bielowej, stanowi najmniej obszerną część podręcznika, co świadczy o tym, iż tzw. druga fala emigracji rosyjskiej jest nadal nie do końca odkryta i zbadana. Z drugiej zaś strony, co stanowi powszechnie znany fakt, nie była tak liczna, różnorodna i płodna jak pierwsza fala. Przypomnijmy, iż w Polsce do roku 2005 brak było jakichkolwiek opracowań naukowych na temat II fali uchodźstwa rosyjskiego (wyjątek stanowił artykuł o prozie Leonida Rzewskiego J. Mianowskiej). Obecnie analizą poezji i prozy II fali emigracji rosyjskiej zajmuje się Prof. Galina Nefagina z Akademii Pomorskiej w Słupsku.

W rozdziale tym Autorka skupiła się na omówieniu centrów i charakterystyce poezji i prozy wspomnianego okresu. Na pierwszych stronach rozdziału II Bielowa pisze: „Вторая волна русской литературной эмиграции представлена яркими именами поэтов и прозаиков, по сравнению с первой волной не столь многочисленными и разноплановыми, но все же внесшими достойную лепту в развитие русского художественного слова” (s. 406). Podkreśla również zasadniczą odmienną wygnańców tego okresu w porównaniu z pierwszą falą: „В отличие от большинства эмигрантов первой волны беженцы новой формации не стремились вернуться на родину и испытывали страх перед угрозой насильственной репатриации (многим из них в этой связи пришлось даже изменить свои фамилии)” (s. 406).

Trzeci rozdział – *Литература эмиграции третьей волны* rozpoczyna dygresja na temat trudu tworzenia przez pisarzy utworów literackich traktujących o niedawnych wydarzeniach politycznych w Rosji. Autorzy (J. Zubariewa, P. Spiwakowskij, W. Moisiejewa, W. Zajcew) podkreślają, iż w połowie lat 70. literatura weszła w nowy etap swego rozwoju: „Для литературы русского зарубежья 1970 – начала 1980-х гг. свойственно особое отношение к предшествующей литературной традиции. Многие

будущие эмигранты начинали с отрицания общепризнанных традиций (в том числе и классических), предпочитая XIX веку литературу Серебряного века или западную” (s. 461).

Autorzy podręcznika ponadto poświęcili uwagę takim twórcom literatury trzeciej fali uchodźstwa, jak: A. Sołżenicyn, W. Maksimow, G. Władimow, W. Niekrasow, W. Aksionow, W. Wojnowicz, J. Mamlejew, S. Dowłatow, S. Sokołow i innym. W utworach literackich wymienionych pisarzy podkreślają ich żarliwość w odslanianiu prawdy o czasach wojny i przedwojnia. Jednocześnie, jak zaznaczają Autorzy tej części pracy, rozpoczął się proces przywracania twórcom i dzieł skazanych na wieloletnią nieobecność. W konsekwencji doprowadziło to do zmiany obrazu literatury XX wieku i rewizji dotychczasowej hierarchii wartości.

Rozdział III zawiera także rozważania na temat cech procesu literackiego po okresie 1950-1960 i głównych tendencji w literaturze rosyjskiej za granicą. Autorzy podkreślają, iż o ile w latach 50. czołową rolę w literaturze odgrywała proza, to w latach 60. na plan pierwszy wysunęła się poezja. Szybkie reagowanie na otaczające wydarzenia powodowało, że pisarze uciekali się do małych form prozy: noweli, opowiadania etc. Dostrzec również można było poszukiwania w dziedzinie powieści i jej struktury. Autorzy w rozdziale III eksponują dążność prozaików emigracyjnych do penetrowania przez pryzmat przeżyć swoich bohaterów obszarów etycznych i zakresu ich odpowiedzialności za losy własne i ich bliskich.

W omawianej części pracy znajduje się ważny podrozdział o często pomijanej w literaturoznawstwie krytyce trzeciej fali uchodźstwa rosyjskiego. W związku z tym ma rację Moisiejewa pisząc: „Критика третьей волны эмиграции – явление многоплановое и на сегодняшний день еще недостаточно изученное. Парадокс истории критики третьей волны состоит в том, что в ней как бы репетируется та ситуация, которая проявится в метрополии во второй половине 1980-х гг.: дискуссии между журналами, размежевание внутри демократического лагеря, поиск новых форм для воплощения научной, критической мысли. Поэтому исследование феномена критики третьей волны важно не только для истории литературы, но и для понимания тенденций, определяющих облик современной русской литературной критики” (s. 651).

Książkę wieńczy część nazwana *Personalia*, która stanowi alfabetyczny spis biograficzny nazwisk Autorów poszczególnych podrozdziałów. Należy podkreślić, że podręcznik *История литературы русского зарубежья (1920-е – начало 1990-х гг.)* jest interesujący poznawczo. Autorzy unikają wykładu akademickiego, a język wywodów jest zrozumiały. Ponadto w podręczniku zawarto sporo cytatów i materiałów archiwalnych przytaczanych w wersji oryginalnej, co dowodzi erudycji Autorów, doskonałego rozeznania w szerokiej, interdyscyplinarnej literaturze – kulturoznawczej, historycznej, filologicznej.

Podręcznik *История литературы русского зарубежья (1920-е – начало 1990-х гг.)* jest z pewnością potrzebny i w wysokim stopniu funkcjonalny. Stanowi ponadto istotny krok na drodze do pełnego i wartościowego poznawczo opisu omawianej epoki literatury rosyjskiej. Istniejące w Polsce podręczniki pod redakcją A. Drawicza, *Rosjoznawstwo* pod redakcją L. Suchanka (w nich częściowo o emigracji), a także podręcznik o pierwszej fali emigracji autorstwa J. Sałajczyk i podręcznik J. Mianowskiej *Literatura emigracyjna z komentarzami i ćwiczeniami* nie wyczerpują całościowo omawianej problematyki.

Jestem przekonana, że recenzowany podręcznik zainteresuje wielu literaturoznawców, miłośników kultury rosyjskiej tworzonej na uchodźstwie i stanie się podręcznikiem dla studentów kierunków filologicznych i rosjoznawstwa.

Beata Wegnerska